

УДК 394 (477)

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.29.2024.301788>

І. М. ЛЕБЕДЄВА

Київський національний лінгвістичний університет, Україна

e-mail: irina_lebedeva@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4214-7302>

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ УКРАЇНИ” У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація

Метою дослідження є обґрунтування необхідності ґрунтовного вивчення дисципліни “Історія України” в українських університетах як запоруки посилення у студентської молоді почуття національної гідності та національної ідентичності українського народу в умовах українсько-російської війни. **Методологічною основою** дослідження є принцип історизму та наукового об’єктивізму. Під час дослідження застосовувалися універсальні методи наукового пізнання (аналізу, синтезу, індуктивний, дедуктивний), а також спеціальні методи історичних досліджень (ретроспективний, хронологічний, історико-порівняльний). **Наукова новизна.** Здійснено аналіз політики Міністерства освіти і науки України, спрямованої на впровадження європейських норм і стандартів у вітчизняну освітню сферу. Зазначено, що шлях оптимізації освітніх програм за рахунок скорочення вивчення соціогуманітарних дисциплін не враховує національну специфіку України і не відповідає сучасному етапу існування української державності. Доводиться, що вивчення національної історії у закладах вищої освіти має здійснюватися на глибокому теоретичному рівні на тлі загальноєвропейського історичного процесу і бути забезпеченим відповідною навчально-методичною літературою. **Результати дослідження.** Підкреслюється, що в умовах повномасштабної війни, розв’язаної росією проти України, глибоке знання історичного шляху нашого народу, витоків його ідентичності є основою для виховання патріотизму, формування почуття національної гідності. Хронологічний принцип викладання історії, характерний для шкільного курсу, не дає можливості побачити історичний шлях нашого народу у перспективі, на тлі загальноєвропейських процесів, зрозуміти природність і невідворотність європейського вибору України. На сучасному етапі існування нашої держави повернення дисципліни “Історія України” до системи вищої освіти в якості обов’язкової компоненти освітніх програм усіх спеціальностей є важливим завданням. Викладання вітчизняної історії у закладах вищої освіти має здійснюватись у контексті загальноєвропейського історичного процесу, що потребує забезпечення оновленого курсу відповідною навчально-методичною літературою.

Ключові слова: історія України, заклади вищої освіти, українсько-російська війна, принципи викладання, європейський вибір України.

THE RELEVANCE OF STUDYING THE HISTORY OF UKRAINE IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION IN TODAY’S CONDITIONS

Abstract

The purpose of the study is to substantiate the need for a thorough study of the discipline “History of Ukraine” in Ukrainian universities as a guarantee of strengthening the sense of national dignity and national identity of the Ukrainian people in the conditions of the Ukrainian-Russian war among student youth. **The methodological basis** of the research is the principle of historicism and scientific objectivism. During the research, universal methods of scientific knowledge (analysis, synthesis, inductive, deductive), as well as special methods of historical research (retrospective, chronological, historical-comparative) were used. **Scientific novelty.** An analysis of the policy of the Ministry of Education and Science of Ukraine

aimed at introducing European norms and standards into the national educational sphere was carried out. It is noted that the way to optimize educational programs by reducing the study of socio-humanitarian disciplines does not take into account the national specificity of Ukraine and does not correspond to the current stage of the existence of Ukrainian statehood. It is proved that the study of national history in institutions of higher education should be carried out at a deep theoretical level against the background of the pan-European historical process and be provided with appropriate educational and methodological literature. **Conclusions.** It is emphasized that in the conditions of a full-scale war unleashed by Russia against Ukraine, deep knowledge of the historical path of our people, the origins of its identity is the basis for the education of patriotism, the formation of a sense of national dignity. The chronological principle of history teaching, characteristic of the school course, does not give an opportunity to see the historical path of our people in perspective, against the background of pan-European processes, to understand the naturalness and inevitability of Ukraine's European choice. At the current stage of our country's existence, the return of the discipline "History of Ukraine" to the system of higher education as a mandatory component of educational programs of all specialties is an important task. The teaching of national history in institutions of higher education should be carried out in the context of the pan-European historical process, which requires providing an updated course with appropriate educational and methodological literature.

Key words: history of Ukraine, institutions of higher education, Ukrainian-Russian war, principles of teaching, European choice of Ukraine.

Вступ. Стратегічний курс на європейську інтеграцію, який обрала Україна після проголошення незалежності у 1991 році, поставив перед державою і суспільством завдання широкої модернізації багатьох аспектів суспільно-політичного та економічного життя держави. Одним з важливих напрямів, який вимагав всебічного реформування, була трансформація системи вищої освіти України з метою створення єдиної зони європейського освітнього простору. На важливість цього завдання вказує те, що проблематика впровадження європейських норм і стандартів у вітчизняну освітню сферу вже три десятки років викликає широкий суспільний резонанс. Обговорення здійснюється на наукових і науково-практичних конференціях, на методичних нарадах, на сторінках фахових наукових видань та періодичної преси. У дискусіях беруть участь науковці й освітяни-практики, чиновники і представники громадськості.

Однією з проблем, яка попри палкі дискусії досі не знайшла свого остаточного вирішення, є оптимальне поєднання вимог Болонської декларації з особливостями національної системи вищої освіти. Чимало фахівців звертає увагу, що механічне застосування європейського досвіду для молоді політичної нації, якою є українська, може призвести до неоднозначних наслідків, а європейський вектор розвитку України не означає відмову від національної специфіки. Зокрема, в останнє десятиліття відбувалося суттєве скорочення обсягів викладання суспільствознавчих дисциплін у закладах вищої освіти негуманітарного профілю, що, у свою чергу, входить у протиріччя з вимогою гуманітаризації вищої освіти. Як наслідок, дисципліни, які мають світоглядне значення, покликані сприяти формуванню у молоді історичної пам'яті й обґрунтовувати національну самобутність, у багатьох закладах вищої освіти зараз вивчаються за залишковим принципом або не вивчаються взагалі.

Особливо гострі дискусії викликала проблема місця і значення дисципліни "Історія України" у системі вищої освіти з огляду на те, що предмет з такою ж назвою вивчається у загальноосвітніх школах. Фахівці, зокрема, звертали увагу на скорочення обсягу історичних знань, якими озброєні сучасні випускники закладів вищої освіти. Гібридна війна, яку довгий час вела росія проти України і яка 24 лютого 2022 року переросла у повномасштабну збройну агресію, актуалізувала проблему викладання дисциплін гуманітарного спрямування у закладах вищої освіти й викликала чергову хвилю дискусії щодо місця дисципліни "Історія України" у вищій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема місця дисципліни “Історія України” у системі вищої освіти нашої держави, її змістовного наповнення, значення у національно-патріотичному вихованні громадянина неодноразово опинялась у центрі уваги фахівців. В останнє десятиліття, після рішення профільного міністерства дозволити вилучати вітчизняну історію з переліку дисциплін, обов’язкових для вивчення у вищій школі, зазначена проблема, зокрема, привернула увагу Г. Кривчика (2017), Я. Мотенко та Є. Шишкіної (2018a; 2018b), С. Куліша та Є. Філатової (2021). Дослідниця А. Зякун (2019) розглянула історичний аспект процесу запровадження історії України у вищій школі. Проблему модернізації змісту дисципліни досліджували Т. Баклашова та В. Проскурнін (2019), Н. Шалашна та Н. Воронова (2022). Значення історичних знань у процесі формування історичної пам’яті суспільства на сучасному етапі розглянула І. Селищева (2017). Аналізу викладання дисципліни у контексті загальноєвропейських процесів у підручниках і навчальних посібниках присвячена стаття Л. Ігнатової та І. Лебедева (2019). Особливо слід виділити розвідки, які розглядають окреслену проблему в нових історичних реаліях, після початку повномасштабної агресії проти України (Гончарова, 2023; Горбань, 2022; Грушева, 2023; Мартинова, 2022; Савчук, 2023).

Метою статті є обґрунтування необхідності ґрунтовного вивчення дисципліни “Історія України” в українських університетах як запоруки посилення у студентської молоді почуття національної гідності та національної ідентичності українського народу в умовах українсько-російської війни.

До **завдань** публікації належить обґрунтування необхідності повернення дисципліни “Історія України” до вищої школи як обов’язкової компоненти освітніх програм усіх спеціальностей; запропонувати змінити парадигму викладання цієї дисципліни у напрямі розгляду подій вітчизняної історії на тлі загальноєвропейського історичного процесу; звернути увагу академічної спільноти на необхідність забезпечення оновленого курсу необхідною навчальною літературою.

Методи і методологія проведення дослідження. Методологічною основою дослідження є принцип історизму та наукового об’єктивізму. Під час дослідження застосовувалися універсальні методи наукового пізнання, зокрема аналізу, синтезу, індуктивний та дедуктивний, а також спеціальні методи історичних досліджень (ретроспективний, хронологічний, історико-порівняльний).

Виклад основного матеріалу дослідження. Після проголошення незалежності України постало питання реформування соціально-гуманітарної складової системи вищої освіти. Академічними ученими, освітянами-практиками й чиновниками була проведена значна робота у напрямі вироблення концептуальних основ гуманізацій й гуманітаризації вищої освіти, у тому числі запропоновані нові підходи до історичної її складової. Вже з 1991–1992 навчального року майже у всіх закладах вищої освіти був запроваджений курс “Історія України” (Зякун, 2019, с. 58). На профільних кафедрах проводилася значна робота з розробки відповідних робочих програм та підготовці навчально-методичних матеріалів, покликаних допомогти студентам в опануванні матеріалом. Досить швидко завдяки наполегливій праці науковців була створена необхідна база сучасних підручників з “Історії України” для вищої школи.

Одночасно у суспільстві не припинялася дискусія навколо ролі і значення вітчизняної історії у системі вищої освіти. Так, у 1990-х – на початку 2000-х років робилися спроби порівняти вивчення вітчизняної історії студентами непрофільних спеціальностей з практикою викладання історії КПРС у радянських вищих навчальних закладах, залишаючи поза увагою інше змістове навантаження курсу. З іншого боку, професійні історики звертали увагу на необхідність запровадження нових

концептуальних підходів до викладання вітчизняної історії. Зокрема, у 1996 році вийшов друком навчальний посібник Ю. Терещенка “Україна і європейський світ. Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.”, в якому історія України розглядалася у контексті загальноєвропейських процесів. Автор запропонував нову оптику погляду на історичний шлях нашого народу як органічної складової європейської спільноти народів. На думку Ю. Терещенка, такий підхід був актуальним “в контексті намагань незалежної України відійти від однієї орієнтації у своєму політичному, економічному і культурному розвитку і відновити штучно перерваний зв’язок з європейськими країнами” (Терещенко, 1996, с. 6).

Профільне міністерство час від часу виступало з певними ініціативами, але жодних кроків у напрямі реформування дисципліни з огляду на “європейський і світовий контекст” і поглиблення теоретичної складової навчального матеріалу, підкреслення зв’язків історії України зі світовими та європейськими процесами не було зроблено. Формат викладання вітчизняної історії залежав від ставлення керівництва закладів вищої освіти, ініціативності відповідних кафедр та окремих викладачів.

Так, у Київському національному лінгвістичному університеті ще з початку 2000-х років читався курс “Україна і європейський світ”, метою якого було висвітлення ходу національної історії у контексті загальноєвропейського історичного процесу. Крім того, були розроблені окремі курси, орієнтовані на студентів, що вивчали іноземні мови, наприклад “Україна і європейський світ. Українсько-англійські історичні зв’язки” тощо. Ці дисципліни викладалися на останньому курсі, і таким чином, після вивчення вітчизняної історії (I курс) та країнознавства відповідної країни (II курс) майбутній спеціаліст формував свідомий погляд на обґрунтованість європейського вектору розвитку нашої держави з огляду на генетичний зв’язок історичних процесів в Україні та Європі. Була напрацьована навчально-методична база, здійснювалася робота над навчальними посібниками (Терещенко, 12a; Терещенко, 12b; Яблонський, 2002).

Інші заклади вищої освіти шукали власні шляхи вдосконалення викладання національної історії. Так, у Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” для бакалаврів усіх спеціальностей був запроваджений курс “Історія України (Соціально політичні аспекти)”, в якому вітчизняна історія викладалася за проблемним принципом: окремі модулі були присвячені етнополітичному, державотворчому, соціальному аспектам та питанням розвитку національної освіти і науки (Ковальський, 2003). Водночас не припинялися дискусії серед фахівців щодо концептуальних засад викладання соціогуманітарних дисциплін у вищій школі, особливо для студентів технічних спеціальностей.

З іншого боку, Міністерство освіти і науки України взяло курс на скорочення дисциплін гуманітарного циклу для непрофільних спеціальностей. Зокрема, у 2009 році міністр І. Вакарчук запропонував скасувати викладання вітчизняної історії, аргументуючи це дублюванням шкільного курсу. Він запропонував замінити його дисципліною “Історія української культури”, причому термін “культура” міністр трактував досить широко – як “спосіб життя української спільноти, включно з культурою політичною, релігійною, військовою, науковою” (Вакарчук, 2009). Тоді вдалося відстояти дисципліну, у тому числі завдяки тому, що до думки викладацького корпусу долучився потужний голос академічних учених і громадськості (Науковці закликають Міносвіти, 2009).

Але у 2014 році тодішній міністр освіти і науки С. Квіт скасував наказ “Про організацію вивчення гуманітарних дисциплін за вільним вибором студента” від

9 липня 2009 року, який встановлював перелік обов'язкових дисциплін гуманітарної підготовки. Заклади вищої освіти отримали право виділити 12 кредитів ЄКТС на дисципліни, що “формують компетентності з історії та культури України, філософії, української мови”, а перелік відповідних освітніх компонент – визначати самостійно. Чинники назвали цей крок “ознакою університетської автономії” та “наближенням української освіти до європейських стандартів”. Адже вступаючи до університету, студент передусім розраховує стати фахівцем з обраної спеціальності й конвертувати отримані знання у подальшій професійній діяльності. За бажанням, він може займатися історичною самоосвітою, читаючи відповідну літературу самостійно (Мотенко & Шишкіна, 2018b, с. 159).

Спираючись на рішення міністерства, ректорати закладів вищої освіти залежно від профілю, або прибирали дисципліну з освітніх програм або включали її до каталогу варіативних дисциплін. Деякі заклади вищої освіти замінювали історію України на інші курси схожого змісту за умови скорочення академічних годин на неї або відмови від практичних занять. В інших – запроваджувалися синтетичні дисципліни українознавчого спрямування, які об'єднували історію України, історію української культури, деякі елементи етнографії нашого народу тощо. Аргументувалося це необхідністю поглиблення фахової підготовки майбутніх спеціалістів негуманітарного профілю за рахунок запровадження широкого асортименту фахових дисциплін. У Київському національному лінгвістичному університеті, наприклад, було запроваджено курс “Історія державотворення України” обсягом 30 аудиторних годин, відведених для лекційних занять. У Харківському національному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди для студентів неісторичних спеціальностей почав читатися курс “Україна: історія та сучасні реалії” як синтез дисциплін “Історія України” та “Історія української культури” (20 годин) (Гончарова, 2023, с. 265).

Міністерство освіти і науки України обґрунтовувало свою політику традиційними аргументами – потребою орієнтації на європейські стандарти освіти та оптимізації освітніх програм. Чинники ігнорували застереження з боку фахівців і громадськості щодо передчасності і небезпечності такого кроку та не звертали увагу на принципово новий період існування нашої держави (Соколинська, 2015). Таким чином, в умовах, коли росія розпочала збройну агресію проти суверенної України, анексувала Крим та розв'язала військовий конфлікт на Донбасі, з системи вищої освіти України прибиралися дисципліни, які мали світоглядне значення.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році, актуалізувало проблему повернення історії України до закладів вищої освіти та надали нові важливі аргументи прибічникам викладання історії України у європейському контексті. Адже вочевидь було зрозуміло, що військові дії доповнюються масованою пропагандою, в центрі якої стоїть ідея про “штучність” України як держави, яка нібито постала як “подарунок більшовиків”. Іншою тезою, що активно тиражується засобами масової інформації країни-агресора, є твердження про “неіснування” українського етносу, заперечення його культурної самобутності.

По суті, ми зіткнулися з реінкарнацією на початку ХХІ ст. давно спростованої теорії “єдиного руського народу”, який складався з трьох гілок (великоруської, малоруської, тобто українців, та білоруської), яка панувала у російській історіографії ХІХ ст. У часи СРСР ця великодержавна концепція зазнала певної корекції. Радянські історики доводили, що єдина давньоруська народність, що склалася ще у домонгольській Русі, під дією зовнішніх несприятливих чинників, тобто внаслідок монголо-татарського, литовського і польського завоювань,

розпалася на три гілки (Наливайко, 1998, с. 23–25). Отже, робить висновок російська пропаганда, сучасні українці – це “неправильні руські”, і цю помилку можна виправити за допомогою знищення української держави, ліквідації української культури, освіти, науки тощо. Теза про європейський вектор розвитку українського суспільства викликає з її боку активне заперечення. Ідеологічні настанови агресора підкріплюються відповідними діями на окупованих територіях, де зафіксовані непоодинокі випадки знищення українських книжок, у тому числі підручників з історії України (Бенюк, 2023).

Ці міфологеми, давно спростовані вітчизняною академічною наукою, нікуди не зникали з системи середньої та вищої освіти країни-агресора. Зараз, в умовах війни, вони перетворилися на ідеологічну зброю, за допомогою якої влада країни-агресора здійснює фашизацію власного суспільства та виправдовує агресію проти суверенної держави.

Водночас фахівці констатують, що рівень історичної підготовки української молоді в останнє десятиліття суттєво знизився (Куліш & Філатова, 2021, с. 16). Більше того, вилучення історії України з освітніх програм непрофільних спеціальностей призвело до “звуження світоглядного базису декількох поколінь студентів, викривленого сприйняття місця й ролі України як держави у формуванні й утвердженні демократичних принципів гармонійного існування, культивування комплексу меншовартості; почасти зумовило знецінення унікальної культурно-історичної спадщини українців” (Мартинова, 2022, с. 281).

На недостатність шкільного курсу вітчизняної історії для формування свідомої громадянської позиції, чітких світоглядних орієнтирів неодноразово зверталася увага чиновників і до 24 лютого 2022 року, але після початку повномасштабної агресії проблема постала у повний зріст. Провідні науковці та освітяни-практики виступили із закликом “Історія – на часі!” і з вимогою повернути дисципліну до ЗВО (Петренко-Цеунова, 2022; Старченко, 2022; Історія тепер “не обов’язкова”, 2023). На урядовому порталі була розміщена відповідна петиція, яка, на жаль, не набрала необхідної кількості голосів (Повернення обов’язкового вивчення, 2022).

Профільне міністерство не зважило на думку авторитетних фахівців. Більше того, воно запропонувало вилучити історію України з переліку предметів, обов’язкових для вступників у національному мультипредметному тесті. Гостроту дискусії надали слова міністра С.Шкарлета, який погодився, що “історія України в сучасних реаліях є надважливим предметом для сучасного українця”, але спонукати до вивчення національної історії мають батьки і суспільство. На думку високопосадовця, кожен громадянин має “чітко знати українську мову, українську історію, українську культуру, історію рідного краю, національні традиції незалежно від того чи є іспит, чи немає іспиту”, але як досягти такого обсягу знань не пояснив (Історія України не зникне з системи тестування, 2023). Як наслідок, питання місця історії України у системі вищої освіти знову опинилося у центрі суспільної уваги.

На неможливість за допомогою шкільного курсу сформувати у молоді повноцінне знання власної історії, розуміння сутності, глибини і складності історичних процесів, які пережив наш народ на своєму історичному шляху і які є основою нашої історичної пам’яті, наголошує, зокрема, Т. Савчук. На її думку, у випускників загальноосвітніх шкіл формується дещо спрощений погляд на вітчизняну історію, а “стереотипи, які сформовані шкільною освітою в розумах молодих людей, не відповідають сучасному стану розвитку історичної науки (Савчук, 2023, с. 152). З дослідницею солідарна і Т. Грушева, яка зауважує, що курс “Історії України” для ЗВО має бути спрямований на підготовку майбутніх фахівців до самостійного аналізу актуальних

проблем історії України та формування у студентів чіткого розуміння геополітичних інтересів та національних особливостей України (Грушева, 2023, с. 270).

Зрозуміло, що подібне завдання неможливо вирішити без вивчення національної історії у тісному взаємозв'язку із загальноєвропейським історичним процесом. Довгий час український етнос формувався як органічна складова європейської спільноти народів. Перебуваючи у складі Великого князівства Литовського, Польського королівства, Речі Посполитої, українське суспільство зазнавало впливів із Західної Європи, було частиною процесів, які там розгорталися.

Саме тоді в Україну прийшли гуманістичні ідеї та реформаційні впливи, внаслідок волочної реформи була зруйнована сільська община, у містах запроваджено магдебурзьке право. На теренах України з'явилися навчальні заклади, які давали освіту західноєвропейського зразка – Острозька академія, Києво-Могилянський колегіум. Братські школи стали яскравим проявом здатності українських містян до самоорганізації з метою захисту своєї культури та національної самобутності. Навіть таке оригінальне явище, як українське козацтво, було залучено до загальноєвропейського протистояння наступу ісламу, боротьбі з Османською імперією та Кримським ханством. Все це не могло не позначитися на формуванні української національної ідентичності.

Водночас глибоке розуміння процесів і тенденцій, через які пройшов наш народ у другій половині XIV – першій половині XVII ст. і які здійснили важливий вплив на формування національного характеру, неможливе за обмеженої кількості годин, що зазвичай виділяються на викладання дисципліни у непрофільних ЗВО. Так, період від ліквідації Галицько-Волинського князівства і до вибуху Національно-визвольної війни 1648–1657 рр. вміщується в одну лекцію. Яскравість подій часів Хмельниччини і неможливість за дві академічні години глибоко проаналізувати тенденції попередніх трьох століть призводить до того, що цей час зазвичай розглядається під кутом зору формування передумов до виступу Богдана Хмельницького. Зазначений приклад є одним з аргументів на користь важливості продовження ознайомлення нашої молоді з національною історією у закладах вищої освіти.

З іншого боку, у шкільному курсі неможливо глибоко на теоретичному рівні викласти складну історію України, показати витоки її цивілізаційного вибору, довести його невідворотність. Цьому заважає передусім невідповідність аудиторії. Учням сьомих-восьмих класів хід історичних подій викладається хронологічно, а не проблемно, їх увага фіксується передусім на подіях, датах, іменах видатних діячів. Автори шкільних підручників не ставлять за мету прив'язати процеси, які переживало у цей час українське суспільство, до загальноєвропейських тенденцій. Крім того, дається взнаки “розірваність” у викладенні подій: для семикласників підручник закінчується XV ст., восьмикласники розпочинають навчальний рік з параграфу, присвяченого Люблінській унії, з коротким нагадуванням про передумови цієї події. На наш погляд, це заважає сприйняттю зазначеної доби у всій її цілісності та глибині. Хоча події цього періоду допомагають зрозуміти культурні орієнтири українського етносу, особливості його національного характеру, витоки формування таких рис менталітету, як волелюбність, демократизм, індивідуалізм, релігійність та ін.

Зараз перед істориками стоїть завдання не лише домогтися повернення дисципліни до системи вищої освіти, але й наповнити її вивчення новим змістом. Викладання історії України у контексті європейського історичного процесу має стати обов'язковою вимогою. Потрібно пропагувати та поширювати досвід кафедр, які мають відповідні напрацювання. Слід звернути увагу також на проблему забезпечення оновленого курсу відповідною навчальною і методичною літературою.

Довгий час навчальний посібник Ю. Терещенка “Україна і європейський світ” залишався єдиним, в якому вітчизняна історія викладалася під відповідним кутом зору. Але цього було недостатньо, до того ж викладення матеріалу у ньому закінчувалося XVI століттям. Пізніше під редакцією Ю. Терещенка були підготовлені навчально-методичні матеріали, в яких викладення подій доведено до XVIII ст. (Терещенко, 2013а), але вони були надруковані невеликим накладом.

В останні роки важливим кроком до вивчення історії нашої держави як частини європейського простору стало видання підручника “Україна в контексті історичного розвитку Європи”, підготовленого колективом кафедри історії Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” за редакцією С. Костилюєвої (Костилюєва, 2021). Він став методичним забезпеченням однойменного курсу, який пропонується студентам-першокурсникам. Але база навчальної та методичної літератури з історії України у контексті її європейського вектору розвитку залишається поки що недостатньою і потребує уваги фахівців (Ігнатова & Лебедєв, 2019, с. 200).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, на сучасному етапі існування нашої держави вітчизняна історія у черговий раз перетворилася на зброю. Йдеться саме не про ідеологічну підготовку молоді у дусі певних ідей, потрібних державі, а про виживання нації, що бореться. Героїчний спротив українського суспільства не лише призвів до руйнування планів керівництва Російської Федерації щодо бліцкригу і швидкого захоплення нашої країни. Він також підвів ризику під дискусіями з приводу сучасного етапу націєтворення, які точилися останні десятиліття серед науковців. Нація сформувалася й об’єдналася навколо боротьби з агресором.

В Україні піросло “покоління незалежності”, яке становить основу ЗСУ і несе на собі основний тягар війни. Його безумовний патріотизм не підлягає сумніву. Але потрібно, щоб патріотизм, почуття національної гідності спиралися не на гасла, а на глибоке розуміння витоків власної національної ідентичності, самобутності історичного шляху свого народу. Водночас відмова від викладання історії України у закладах вищої освіти призвела до того, що частина нашої молоді ключові моменти вітчизняної історії сприймає у спрощеному вигляді, схематично, не рефлексуючи. Хронологічний принцип викладання історії, характерний для шкільного курсу, не дає можливості побачити історію нашого народу у перспективі, на тлі загальноєвропейських процесів, а отже зрозуміти природність і невідворотність європейського вибору України.

З іншого боку, сучасність ставить нові завдання перед системою вищої освіти у контексті майбутнього. Як свідчить історичний досвід, співіснування поруч з агресивним і небезпечним сусідом несе серйозні ризики для існування нашої державності. І це вимагає звернути увагу на розширення компетентностей майбутніх фахівців. У глобалізованому світі їм доведеться спілкуватися з представниками інших держав, вступати у дискусії, аргументовано обстоювати власну позицію, боротися з ворожими пропагандистськими нарративами. Але важливі, фундаментальні проблеми вітчизняної історії неможливо опанувати у шкільному курсі, передусім через невідповідність аудиторії. Тому, крім оволодіння професією під час навчання у ЗВО, сучасні фахівці мають бути готовими до репрезентації своєї держави на міжнародній арені, а для цього бути озброєними глибокими теоретичними знаннями з питань національного державотворення, історичної долі українського народу.

Отже, реалії сьогодення потребують повернення дисципліни “Історія України” до системи вищої освіти в якості обов’язкової компоненти освітніх програм усіх спеціальностей, а також запровадження викладення вітчизняної історії у закладах вищої освіти у контексті загальноєвропейського історичного процесу та забезпечення оновленого курсу відповідною навчально-методичною літературою.

ЛІТЕРАТУРА

- Баклашова, Т. & Проскунін, В. (2019). Підходи до вдосконалення змісту викладання курсу “Історія України” у вищих навчальних закладах відповідно до вимог дослідницького навчання. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 11, 192–202.
- Вакарчук, І. (2009, Квітень 28). Якість освіти і вільна траєкторія студента. *Українська правда*. Взято з <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/04/28/3910314/>
- Бенюк, К. (2023, Листопад 15). Все, як писав дядечко Орвелл: чому окупанти спалюють українські книжки. *Українська правда*. Взято з <https://espresso.tv/vse-yak-pisav-dyadechko-orvell-chomu-okupanti-spalyuyut-ukrainski-knigi>
- Гончарова, О. (2023). Формування історичної пам’яті як головне завдання викладання історії України у вищих навчальних закладах. У *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії* (с. 262–269). Видавництво Запорізького національного університету.
- Горбань, Т. Ю. (2022). Питання на часі: викладання історії України у закладах вищої освіти. У *Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів ХХ століття* (с. 106–108). Гельветика.
- Грушева, Т. (2023). Історія України в закладах вищої освіти: виклики часу. У *Актуальні проблеми теорії та методики навчання історії* (с. 269–274). Видавництво Запорізького національного університету.
- Зякун, А.І. (2019). Викладання національної історії у вищих навчальних закладах України: формування нового змісту. *Сумська старовина*, 54, 55–63.
- Ігнатова, Л. Р., & Лебедев, І. К. (2019). Українська історія у контексті європейських подій у працях науковців ХХ – початку ХХІ ст. *Вісник аграрної історії*, 29–30, 196–201.
- Історія тепер “не обов’язкова”? Історики коментують рішення Міносвіти. (2023, Січень 23). *Український тиждень*. Взято з <https://tyzhden.ua/istoriia-teper-ne-obov-iazkova-istoryku-komentuiut-rishennia-minosvity/>
- Історія України не зникне з системи тестування – Шкарлет. (2023, Лютий 6). *Укрінформ*. Взято з <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3666356-istoria-ukraini-ne-znikne-z-sistemi-testuvanna-skarlet.html>
- Ковальський, Б. П. (Ред.). (2003). *Історія України (Соціально-політичні аспекти)*. Київ.
- Костилова, С. О. (Ред.). (2021). *Україна в контексті історичного розвитку Європи*. Київ: АртЕкономі.
- Кривчик, Г. (2017). Історія в технічному ВНЗ: викладання в межах можливого. У *Університет – центр формування духовності, патріотизму та інтелігентності (95-річчю ДДАЕУ присвячується)*, 7, 36–41.
- Куліш, С. М., & Філатова, О. Є. (2021). Курс історії України для студентів непрофільних спеціальностей: інтегрування дисципліни в загальний процес підготовки фахівця. *Проблеми сучасної освіти*, 11, 15–18.

- Мартінова, І. С. (2022). Війна України/війни пам'яті та викладання історії України. У *Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття* (с. 279–283). Гельветика.
- Мотенко, Я., & Шишкіна, Є. (2018). Історична освіта у вищій школі як консолідуєчий чинник українського суспільства. *Українознавчий альманах*, 23, 136–141.
- Мотенко, Я., & Шишкіна, Є. (2018). Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. *Історичні студії суспільного прогресу*, 6, 158–163.
- Наливайко, Д. (1998). *Очима Заходу: Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.* Основи.
- Науковці закликають Міносвіти не замінювати вивчення історії України у вищій школі історією української культури. (2009, Червень 3). *УНІАН*. Взято з <https://press.unian.ua/press/975253-naukovtsi-zaklikayut-minosviti-ne-zaminyuvati-vivchennya-istoriji-ukrajini-u-vischii-shkoli-istorieyu-ukrajinskoji-kulturi.html>
- Петренко-Цеунова, О. (2022, Липень 19). Чому історія – на часі? Пояснюють науковці. *Український тиждень*. Взято з <https://tyzhden.ua/chomu-istoriia-na-chasi-roiasniuiut-naukovtsi/>
- Повернення обов'язкового вивчення навчальної дисципліни “Історія України” у закладах вищої освіти. (2022, Червень 6). *Електронні петиції. Кабінет Міністрів України*. Взято з <https://petition.kmu.gov.ua/petitions/4322>
- Савчук, Т. (2023). Рефлексії щодо відповідності змісту шкільної освіти сучасному стану розвитку історичної науки. У *Актуальні проблеми теорії та методик навчання історії* (с. 151–155). Запоріжжя: Видавництво Запорізького національного університету.
- Селишева, І. (2017). Історична пам'ять у контексті історичної освіти. *Педагогіка вищої та середньої школи*, 1(50), 222–230.
- Соколинська, А. (2015, Червень 16). Історія – поза розкладом. В інформаційній війні українські виші не залишають майбутнім гуманітаріям шансів на перемогу. *День*. Взято з <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/istoriya-pozu-rozkladom>
- Старченко, Н. (2022, Липень 21). Для чого історія в часи, коли лунають гармати. *Український тиждень*. Взято з <https://tyzhden.ua/dlia-choho-istoriia-v-chasy-koly-lunaiut-harmaty/>
- Терещенко, Ю.І. (1996). *Україна і європейський світ: Нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст.* Київ: Перун.
- Терещенко, Ю.І. (Ред.). (2013). *Україна і європейський світ (XVII–XVIII ст.)*. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- Терещенко, Ю.І. (Ред.). (2013). *Україна і Франція*. Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- Шалашна, Н., & Воронова, Н. (2022). Основні напрямки інтегрування курсів історії України і української культури та всесвітньої історії у вищій школі. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2(102), 33–42.
- Яблонський, В.М. (2002). *Українсько-французькі історичні зв'язки у XX ст.* Київ: Видавничий центр КНЛУ.

REFERENCES

- Baklashova, T. & Proskunin, V. (2019). Pidkholdy do vdoskonalennia zmistu vykladannia kursu “Istoriia Ukrainy” u vyshchikh navchalnykh zakladakh vidpovidno do vymoh doslidnytskoho navchannia. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 11, 192–202.

- Vakarchuk, I. (2009, Kvitenn 28). Yakist osvity i vilna traiektoriia studenta. *Ukrainska pravda*. Vziato z <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/04/28/3910314/>
- Бенюк, К. (2023, Листопад 15). Все, як писав дядечко Орвелл: чому окупанти спалюють українські книжки. *Українська правда*. Взято з <https://espreso.tv/vse-yak-pisav-dyadechko-orvell-chomu-okupanti-spalyuyut-ukrainski-knigi>
- Beniuk, K. (2023, Lystopad 15). Vse, yak pysav diadechko Orvell: chomu okupanty spaluiut ukrainski knyzhky. *Ukrainska pravda*. Vziato z <https://espreso.tv/vse-yak-pisav-dyadechko-orvell-chomu-okupanti-spalyuyut-ukrainski-knigi>
- Honcharova, O. (2023). Formuvannia istorychnoi pamiaty yak holovne zavdannia vykladannia istorii Ukrainy u vyshchikh navchalnykh zakladakh. *U Aktualni problemy teorii ta metodyky navchannia istorii* (s. 262–269). Zaporizhzhia: Vydavnytstvo Zaporizkoho natsionalnoho universytetu.
- Horban, T. Iu. (2022). *Pytannia na chasi: vykladannia istorii Ukrainy u zakladakh vyshchoi osvity*. U Paradyhma vyshchoi osvity v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XX stolittia (s. 106–108). Odesa: Helvetyka.
- Hrusheva, T. (2023). Istoriiia Ukrainy v zakladakh vyshchoi osvity: vyklyky chasu. *U Aktualni problemy teorii ta metodyky navchannia istorii* (s. 269–274). Zaporizhzhia: Vydavnytstvo Zaporizkoho natsionalnoho universytetu.
- Ziakun, A.I. (2019). Vykladannia natsionalnoi istorii u vyshchikh navchalnykh zakladakh Ukrainy: formuvannia novoho zmistu. *Sumska starovyna*, 54, 55–63.
- Ihnatova, L. R., & Lebediev, I. K. (2019). Ukrainska istoriia u konteksti yevropeiskykh podii u pratsiakh naukovtsiakh KhKh – pochatku KhKhI st. *Visnyk ahrarnoi istorii*, 29–30, 196–201.
- Istoriiia teper “ne oboviazkova”? Istoryky komentuiut rishennia Minosvity. (2023, Sichen 23). *Ukrainskyi tyzhden*. Vziato z <https://tyzhden.ua/istoriia-teper-ne-obov-iazkova-istoryky-komentuiut-rishennia-minosvity/>
- Istoriiia Ukrainy ne znykne z systemy testuvannia – Shkarlet. (2023, Liutyi 6). *Ukrinform*. Vziato z <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3666356-istoria-ukraini-ne-znikne-z-sistemi-testuvanna-skarlet.html>
- Kovalskyi, B. P. (Red.). (2003). *Istoriiia Ukrainy (Sotsialno-politychni aspekty)*. Kyiv.
- Kostylieva, S. O. (Red.). (2021). *Ukraina v konteksti istorychnoho rozvytku Yevropy*. Kyiv: ArtEkonomi.
- Kryvchuk, H. (2017). Istoriiia v tekhnichnomu VNZ: vykladannia v mezhakh mozhyvoho. *U Universytet – tsentr formuvannia dukhovnosti, patriotyzmu ta intelihentnosti (95-richchiu DDAEU prysviachuetsia)*, 7, 36–41.
- Kulish, S. M., & Filatova, O. Ie. (2021). Kurs istorii Ukrainy dlia studentiv neprofilnykh spetsialnosti: intehruvannia dystsypliny v zahalnyi protses pidhotovky fakhivtsia. *Problemy suchasnoi osvity*, 11, 15–18.
- Martynova, I. S. (2022). Viina Ukrainy/viiny pamiaty ta vykladannia istorii Ukrainy. *U Paradyhma vyshchoi osvity v umovakh viiny ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia* (s. 279–283). Odesa: Helvetyka.
- Motenko, Ya., & Shyshkina, Ye. (2018). Istorychna osvita u vyshchii shkoli yak konsoliduiuchy chynnyk ukrainskoho suspilstva. *Ukrainoznavchy almanakh*, 23, 136–141.
- Motenko, Ya., & Shyshkina, Ye. (2018). Istorychni dystsypliny yak skladova vyshchoi osvity v Ukraini na pochatku KhKhI st. *Istorychni studii suspilnoho prohresu*, 6, 158–163.
- Nalyvaiko, D. (1998). *Ochyma Zakhodu: Retseptsiiia Ukrainy v Zakhidnii Yevropi XI–XVIII st.* Kyiv: Osnovy.

- Naukovtsi zaklykaiut Minosvity ne zaminiuvaty vyvchennia istorii Ukrainy u vyshchii shkoli istoriieiu ukrainskoi kultury. (2009, Cherven 3). *UNIAN*. Vziato z <https://press.unian.ua/press/975253-naukovtsi-zaklykayut-minosviti-ne-zaminyuvati-vivchennya-istoriji-ukrajini-u-vischii-shkoli-istorieyu-ukrajinskoji-kulturi.html>
- Petrenko-Tseunova, O. (2022, Lypen 19). Chomu istoriia – na chasi? Poiasniuiut naukovtsi. *Ukrainskyi tyzhden*. Vziato z <https://tyzhden.ua/chomu-istoriia-na-chasi-poiasniuiut-naukovtsi/>
- Povernennia oboviazkovoho vyvchennia navchalnoi dystsypliny “Istoriia Ukrainy” u zakladakh vyshchoi osvity. (2022, Cherven 6). Elektronni petytsii. Kabinet Ministriv Ukrainy. Vziato z <https://petition.kmu.gov.ua/petitions/4322>
- Savchuk, T. (2023). Refleksii shchodo vidpovidnosti zmistu shkilnoi osvity suchasnomu stanu rozvytku istorychnoi nauky. *U Aktualni problemy teorii ta metodyky navchannia istorii* (s. 151–155). Zaporizhzhia: Vydavnytstvo Zaporizkoho natsionalnogo universytetu.
- Selyshcheva, I. (2017). Istorychna pamiat u konteksti istorychnoi osvity. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly, 1(50)*, 222–230.
- Sokolynska, A. (2015, Cherven 16). Istoriia – poza rozkladom. V informatsiinii viini ukrainski vyshi ne zalyshaiut maibutnim humanitariiam shansiv na peremohu. *Den*. Vziato z <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/istoriya-pozza-rozkladom>
- Starchenko, N. (2022, Lypen 21). Dlia choho istoriia v chasy, koly lunaiut harmaty. *Ukrainskyi tyzhden*. Vziato z <https://tyzhden.ua/dlia-choho-istoriia-v-chasy-koly-lunaiut-harmaty/>
- Tereshchenko, Yu. I. (1996). *Ukraina i yevropeyskyi svit: Narys istorii vid utvorennia Starokyivskoi derzhavy do kintsia XVI st.* Kyiv: Perun.
- Tereshchenko, Yu. I. (Red.). (2013). *Ukraina i yevropeyskyi svit (XVII–KXVIII st.)*. Kyiv: Vydavnychi tsestr KNLU.
- Tereshchenko, Yu. I. (Red.). (2013). *Ukraina i Frantsiia*. Kyiv: Vydavnychi tsestr KNLU.
- Shalashna, N., & Voronova, N. (2022). Osnovni napriamky intehruvannia kursiv istorii Ukrainy i ukrainskoi kultury ta vsesvitnoi istorii u vyshchii shkoli. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu, 2(102)*, 33–42.
- Yablonskyi, V. M. (2002). *Ukrainsko-frantsuzki istorychni zviazky u XX st.* Kyiv: Vydavnychi tsestr KNLU.